

dr hab. Aleksander Werner, prof. nadzw. SGH
Katedra Prawa Administracyjnego i Finansowego Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
mail: awerne@sgh.waw.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Pawła Blajera pt. „Nabycie przedsiębiorstwa będącego przedmiotem zapisu windykacyjnego – aspekty materialno i proceduralno-prawne”, Warszawa 2015 (s. 508)

Promotor – dr hab. Małgorzata Manowska, prof. nadzw. Uczelni Łazarskiego

I. Wybór tematu pracy, hipotezy i problemy badawcze rozprawy

1. Wybór tematu, ze względu na swoją aktualność, znaczenie dla gospodarki i niezwykłą złożoność prawną (wieloaspektowość) zasługuje na szczególną aprobatę. Obrót przedsiębiorstwem w związku ze śmiercią przedsiębiorcy jest elementem nie tylko kwestii związanych z przysporzeniem zapisobiorcy windykacyjnego, ale też elementem znacznie szerszym związanym bytem prawnym przedsiębiorstwa jako takiego. Obejmuje w swym zakresie także istotne gospodarcze kwestie związane z zatrudnianiem pracowników, wpływami podatkowymi, funkcjonowaniem rynku i innymi. Ma to o tyle znaczenie, że oferta, jaką przygotował ustawodawca skierowana jest do najliczniejszej grupy polskich przedsiębiorców (2 mln podmiotów), a więc osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą. Stąd oceniam, że wybór tematu jest ważny nie tylko z punktu widzenia prawnego, ale też gospodarczego.
2. Aktualność wyboru tematu przejawia się w tym, że instytucja zapisu windykacyjnego została wprowadzona do polskiego kodeksu cywilnego dość niedawno (*vide*: nowelizacja k.c. z 18 marca 2011r. – Dz.U. 2011r, Nr 85, poz. 458, która weszła w życie z dniem 23 października 2011r.). W zakresie

dotyczącym przedsiębiorstwa do dnia dzisiejszego tematyka zapisu windykacyjnego nie była przedmiotem szerszych badań naukowych. Sama instytucja zapisu windykacyjnego była przedmiotem szerszego opracowania prof. Pawła Księżaka (Zapis windykacyjny, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2012r.) oraz rozprawy doktorskiej z 2013r. dr Jolanty Waszczuk-Napiórkowskiej (rozprawa z 2013r., publikacja w 2014r., Zapis windykacyjny w polskim prawie spadkowym, Wyd. UKSW, Warszawa 2014r.). Wymienione opracowania dotyczyły problematyki zapisu windykacyjnego w ogólności, zaś przedmiotem recenzowanej rozprawy jest problematyka nabycia przedsiębiorstwa w drodze zapisu windykacyjnego. Instytucja zapisu windykacyjnego nie była przedmiotem licznych orzeczeń, zaś w zakresie dotyczącym przedsiębiorstwa można stwierdzić z dużym prawdopodobieństwem, że ocena stosowania prawa w tym zakresie nie była przedmiotem orzekania przez sądy cywilne.

3. Tytuł rozprawy sugeruje, że praca będzie dotyczyć z jednej strony kwestii prawa materialnego, drugiej zaś proceduralnego. W istocie, jak wynika z jej treści tak jest. Tym niemniej, otwartość tytułu sugeruje, że praca jest o wszystkim co wiąże się z instytucją zapisu windykacyjnego w zakresie przedsiębiorstwa, a w istocie opisanie wszystkiego, co wiąże się z nabyciem przedsiębiorstwa w drodze testobrania przekracza możliwości ujęcia tego w ramy rozprawy doktorskiej. Tytuł rozprawy powinien być wyraźny i powinien odnosić się do poruszanych w pracy kwestii dotyczących przeprowadzonych badań, a więc aspektów cywilnoprawnych (materialnych i proceduralnych) związanych z nabyciem przedsiębiorstwa poprzez zapis windykacyjny. Poza obszarem zainteresowań były (pomimo zdawkowych sygnałów) kwestie związane z prawem administracyjnym i finansowym (w tym podatkowym). Sugerowałbym zatem, aby praca – gdyby została skierowana do druku – miała tytuł bardziej doprecyzowany do rozważań w niej ujętych, np.: „Skuteczność nabycia przedsiębiorstwa poprzez zapis windykacyjny”. Taki tytuł odpowiadałby również systematyce (układowi) pracy.
4. W recenzowanej rozprawie zostały wykorzystane następujące metody badawcze: dogmatyczno-prawna i empiryczna. Autor wpadkowo sięgał do metody historycznoprawnej. W pracy nie wykorzystano metody prawoporównawczej, a mogłoby to jeszcze bardziej uatrakcyjnić recenzowaną rozprawę (poprzez przykłady regulacji w innych państwach). Korzystanie przez

Autora ze wskazanych metod badawczych było, z punktu widzenia założonego celu rozprawy, poprawne i zasadne.

5. Podstawowe pytanie jakie stawia Autor rozprawy, to „*czy i jak podczas postępowania mającego na celu stwierdzenie nabycia przedsiębiorstwa powinna być zachowana jego istota w znaczeniu przedmiotowo-funkcyjnym*” (s. 15). Celem pracy jest „*najpełniejsze przedstawienie reguł związanych z postępowaniem mającym na celu stwierdzenie nabycia przedsiębiorstwa*”, co wiąże się z ustaleniem, jaki jest „*los prawny przedsiębiorstwa po śmierci jego dysponenta*” (s. 14). Główną hipotezą badawczą postawioną przez Autora jest: „*w ramach postępowania o stwierdzenie nabycia przedsiębiorstwa (prowadzonego przez osobę fizyczną), będącego przedmiotem zapisu windykacyjnego, konieczne jest zweryfikowanie, czy została zachowana istota przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowo-funkcyjnym*” (s. 17). Cytowanej hipotezie towarzyszy 8 hipotez pomocniczych. Tak określone hipotezy badawcze zostały zweryfikowane w dalszej części pracy pozytywnie.
6. Tak postawione hipotezy badawcze, pomimo z ich natury ogólnego charakteru, są jasne, zrozumiałe i nie budzą zastrzeżeń merytorycznych. Stanowią twierdzenia, które są logiczne i w pełni zasadne. Tym niemniej, hipotezy pomocnicze są w pewnych wypadkach oczywiste lub udowodnione naukowo w innych badaniach. W przypadku hipotezy pomocniczej nr 7 można mieć zastrzeżenie co do potrzeby ujęcia w takim zakresie, gdyż miałoby to znaczenie badawcze w przypadku pracy z zakresu ekonomii, a nie nauk prawnych. W Zakończeniu nie wyrażnego odniesienia się do postawionych na wstępie pytań badawczych, a także zweryfikowania hipotezy głównej i hipotez pomocniczych.

II. Układ treści

1. Praca jest obszerna, gdyż łącznie zajmuje przeszło 500 stron. Zakres poszczególnych zagadnień został w niej przedstawiony dość nierównomiernie. Najszerszymi rozdziałami są te dotyczące podstawowych zagadnień związanych z przedsiębiorstwem (rozdział I – 147 stron) i opisu postępowania o stwierdzenie nabycia przedsiębiorstwa (rozdział III – 125 stron). Wyniki badań empirycznych zajmują stosunkowo mało miejsca (rozdział IV – 52 strony i rozdział V – 21 stron), co dotyczy także rozdziału poświęconemu

- przedsiębiorstwu jako przedmiotu zapisu windykacyjnego (rozdział II). Wstęp i zakończenie zajęły odpowiednio po 10 i 17 stron.
2. We Wstępie Autor kolejno przedstawia wprowadzenie do przedmiotu pracy i uzasadnienie dla wyboru tematu. Następnie cel, przedstawienie problemu badawczego, hipotezy badawcze, założenia metodologiczne, znaczenie badań, układ i treść pracy.
 3. W rozdziale I przedstawiono najważniejsze zagadnienia dotyczące przedsiębiorstwa w prawie cywilnym. Rozdział zawiera opis podstawowych elementów składających się na pojęcie przedsiębiorstwa. Rozdział ma charakter, w głównej mierze, opisowy. Jest niezbędny dla następnych rozdziałów, gdyż ujęcie przedsiębiorstwa w prawie cywilnym wpływa na dopuszczalność obrotu przedsiębiorstwem. W rozdziale tym na kilkunastu stronach przedstawiono także ujęcie ekonomiczne przedsiębiorstwa.
 4. Rozdział II poświęcony został przedsiębiorstwu jako przedmiotu zapisu windykacyjnego. W nim przedstawiono wybrane zagadnienia dotyczące problemu określania składników przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa, możliwość ustanawiania takiego zapisu pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu, polecenia i inne.
 5. W rozdziale III opisane zostało postępowanie o stwierdzenie nabycia przedsiębiorstwa, które jest przedmiotem zapisu windykacyjnego. Z jednej strony dotyczy to sądowego stwierdzenia nabycia spadku, w tym przede wszystkim legitymacji, skuteczności, zakresu obowiązków badania zapisu przez sąd, zasady orzekania. Z drugiej strony, notarialnego, co obejmuje m.in. zakres czynności, jaki powinien przedsięwziąć notariusz, możliwości badania przedmiotu zapisu, w tym przeprowadzania dowodów.
 6. Kolejne dwa rozdziały (IV i V) przedstawiają wyniki z badań ankietowych dotyczących praktyki stosowania prawa w zakresie zapisu windykacyjnego, którego przedmiotem jest przedsiębiorstwo, które przeprowadzono odpowiednio wśród notariuszy (rozdział IV) i kancelarii prawnych (rozdział V). Każdy z rozdziałów zawiera opis koncepcji badań i wyników badań.
 7. W ostatnim VI rozdziale przedstawiono dodatkowe czynności związane z nabyciem przedsiębiorstwa i opis ryzyka kontynuacji działalności gospodarczej po śmierci spadkodawcy. Na te czynności składają się obowiązki związane z podjęciem przez zapisobiorcę działalności gospodarczej, przejęcie

zobowiązań, korzystanie z nieruchomości będącej składnikiem przedsiębiorstwa, zagadnienia podatkowe i administracyjnoprawne.

8. Można przyjąć, że układ treści rozprawy doktorskiej jest, co do zasady, poprawny. Zastrzeżenia dotyczą rozkładu objętości opisu niektórych zagadnień z punktu widzenia postawionego na wstępie pytania badawczego oraz hipotezy. Autor nie ustrzegł się opisywania nieistotnych z punktu widzenia przedmiotu rozprawy wątków (np. znaczenia innowacyjności – s. 87 i nast., przedsiębiorstwo jako przedmiot wielu czynności – s. 166 i nast., badań w rozdziale V, czy kwestii podatkowych w zakończeniu). Z pewnością pominięcie tych wątków wpłynęło by pozytywnie na objętość pracy i jej właściwe rozłożenie. Podobnie jako zbędne uznać należy szerokie odwołania do ekonomicznego ujęcia przedsiębiorstwa. Z punktu widzenia celu opracowania nie są one istotne, a przynajmniej Autor nie wykazał (nie uzasadnił dostatecznie) potrzeby odwoływania się do problematyki przedsiębiorstwa będącego przedmiotem badań nauk ekonomicznych. Dla ogólnej oceny pracy ma to jednak znaczenie drugorzędne.
9. Główna hipoteza badawcza została zweryfikowana w rozdziale I, zaś w pozostałych rozdziałach należy się domyślać, że wywody też jej w jakimś zakresie dotyczą (np. weryfikacji tez pomocniczych).
10. Wobec wyników badań ankietowych należy się zastanowić nad sensem zamieszczania w pracy rozdziału V. Nie wnosi on wiele do pracy z punktu widzenia postawionych pytań badawczych lub dla weryfikacji hipotez ze wstępu. Rozdział ten jest przedstawieniem opinii prawnych lub działań, jakie w ramach pomocy prawnej oferują kancelarie prawne.

III. Dobór źródeł

1. Dobór źródeł wykorzystanych w rozprawie i ich podział nie budzi zastrzeżeń. Autor sięgnął do aktualnej literatury dotyczącej przedmiotu rozprawy. Zawarł w zasadzie wszystko, co mogło dotyczyć przedmiotu rozprawy. W pewnych wypadkach może być zbyt nadgorliwy z punktu widzenia postawionego we wstępie zadania (np. w zakresie prezentacji ujęcia przedsiębiorstwa w naukach ekonomicznych). We właściwy sposób uwzględniono orzecznictwo i poglądy doktryny.
2. Wykaz źródeł nie budzi zastrzeżeń. Zastrzeżeniem może być jedynie brak wskazania na jaki dzień praca uwzględnia judykaturę i stan poglądów doktryny.

IV. Uwagi szczegółowe

1. Recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, co jest warunkiem uznania jej za pracę doktorską. Rozprawa doktorska ma nowatorski charakter i niewątpliwie dotyczy bardzo ważnych zagadnień prawnych. Z jednej strony obejmuje w swym zakresie problemy nabycia przedsiębiorstwa w zapisie windykacyjnym. Z drugiej przedstawia praktyczne ujęcie funkcjonowania nowych stosunkowo przepisów ustawy. Podstawową zaletą pracy są przeprowadzone badania empiryczne wśród notariuszy, które dają pogląd na temat stosowania przepisów prawnych odnoszących się do zapisu windykacyjnego w zakresie przedsiębiorstwa. Sama decyzja co do przedmiotu rozprawy zasługuje na uznanie.
2. Praca jest napisana, co do zasady, poprawnym, klarownym językiem prawniczym. Styl opracowania, formułowanie przypisów dolnych (przypisy są zarówno opisowe jak i informacyjne) nie budzi zastrzeżeń. Jednak Autor nie ustrzegł się opisu nieistotnych (marginalnych) z punktu widzenia przedmiotu pracy zagadnień, o czym była mowa wyżej. Stanowisko Autora mogło być w kilku miejscach zaakcentowane (np. s. 212). Nie oznacza to, że Autor nie ma własnego zdania (np. prezentuje je na s. 237), ale powinien w sposób bardziej wyraźny przedstawić co myśli na temat różnych poglądów doktryny co do opisywanych zagadnień. Tym niemniej, w pracy poprawnie zaprezentowano zróżnicowanie poglądów w doktrynie. Bardzo rzadko, ale jednak, Autor posługuje się językiem publicystycznym (np. s. 171 o kłopotliwości sytuacji, która jest w praktyce nie do rozwiązania, s. 267 o kuriozalności sytuacji, s. 380 o wątpliwości weryfikacji przedmiotu zapisu przez notariusza, s. 438 o uzmysłowieniu zapisobiercy, s. 465 o beznadziejności sytuacji), a nie prawnym.
3. Jako największą wartość pracy widzę wykazanie braku adekwatności propozycji jaka jest przewidziana przez rzeczony przepisy z prawną możliwością z niej skorzystania co dotyczy w szczególności notarialnego potwierdzenia nabycia przedsiębiorstwa będącego przedmiotem zapisu windykacyjnego. W tym zakresie warto byłoby sformułować konkretne wnioski *de lege ferenda*. Trzeba sobie odpowiedzieć na pytanie, jakie zmiany powinny zostać wprowadzone, by naprawić przepisy, które nie mogą być skutecznie zastosowane (?). Podobnie, może właściwsze byłoby uchylenie przepisów odnoszących się do zapisu

- windykacyjnego w zakresie przedsiębiorstwa i zastąpienie ich darowizną na wypadek śmierci, a jeśli tak to jak powinna być uregulowane to rozwiązanie (?).
4. Zaletą pracy jest także przez Autora w rozprawie pewnych wątków szczegółowych, niejednoznacznych i dyskusyjnych. Doktorant między innymi zwraca uwagę na:
 - a) choć niejednorodne, ale jednak dominujące uznanie, że pojęcie przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c. ujęte jest w znaczeniu przedmiotowo-funkcyjnym, gdzie istotne dla oceny skutków prawnych nabycia przedsiębiorstwa jest kontynuowanie jego prowadzenia,
 - b) dynamiczny charakter składników przedsiębiorstwa, który nie jest zbieżny z tym co było w czasie ustanawiania zapisu i otwarcia spadku, co też może powodować trudności w zakresie ustalania co jest przedmiotem zapisu windykacyjnego,
 - c) rozminięcie się powyższych wniosków z praktyką, gdzie notariusze nie mają instrumentów prawnych dla weryfikacji przedmiotu zapisu windykacyjnego w zakresie przedsiębiorstwa,
 - d) nieadekwatność przepisów prawa administracyjnego do celów jakie zakłada sama w sobie instytucja obrotu przedsiębiorstwem (sukcesja syngularna i brak sukcesji uniwersalnej)
 5. Powoływanie się przez Autora na doktrynę (s. 189, s. 197) w postaci osoby p. P. Blajera powoduje postawienie pytania, czy to ta sama osoba co Autor rozprawy(?).
 6. Autor rzadko, ale jednak, stawia tezy, które nie podlegały weryfikacji badaniami (np. na s. 265 co do zainteresowań następców prawnych, na s. 368 co do zainteresowania ofertą ustawodawcy w zakresie zapisu windykacyjnego) lub opisuje zagadnienia raczej poradnikowo, co jest zbędne
 7. Nie można się zgodzić z tezą Autora, że przedsiębiorstwo jest zwolnione z opodatkowania (s. 166), gdyż w istocie nie podlega opodatkowaniu (ustawodawca zastosował wyłączenie ustawowe, a nie instytucje zwolnienia podatkowego). W tym zakresie zauważyć trzeba, że zachęty podatkowe towarzyszące obrotowi przedsiębiorstwem (zwolnienia od podatku obrotowego i podatku dochodowego) czynią tę formę reorganizacji działalności gospodarczej niezwykle atrakcyjną i wręcz zachęcają do skorzystania niej.

8. Autor często się powtarzał (np. w zakresie potrzeby sprawnego i szybkiego stwierdzenia nabycia przedsiębiorstwa).
9. Wskazane powyżej uchybienia techniczno-stylistyczne i pewne wątpliwości, w żadnym stopniu nie umniejszają jednak generalnie pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy doktorskiej.

VI. Konkluzja

1. Rozprawa doktorska Pana mgr Pawła Blajera zatytułowana „Nabycie przedsiębiorstwa będącego przedmiotem zapisu windykacyjnego – aspekty materialne i proceduralno-prawne” spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim wynikające z art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2014r., poz. 1852 ze zm.). Stanowi oryginalne rozwiązanie aktualnego problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta w zakresie prawa cywilnego i postępowania cywilnego. Poruszane w rozprawie wątki, własne opinie i komentarze, oraz poprawność analitycznego formułowania wypowiedzi wskazują na to, że Autor posiada ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie nauk prawnych, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.
2. W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie recenzowanej pracy jako rozprawy doktorskiej i o dopuszczenie Pana mgr Pawła Blajera do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Warszawa, 15 grudnia 2015 r.

